

دانشگاه بین المللی امام رضا علیه السلام

دانشکده علوم انسانی

(گروه معارف اسلامی)

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات و معارف اسلامی رشته معارف اسلامی و تبلیغ

تحلیل شبکه مفهومی صبر و راهبردهای تبلیغی - تربیتی مبتنی بر آن

استاد راهنما

دکتر مرضیه رستمیان

نگارنده

کوثر یوسفیان

بهار ۱۳۹۹

چکیده

این پایان‌نامه که در موضوع تحلیل شبکه مفهومی صبر و راهبردهای تبلیغی- تربیتی مبتنی بر آن، مورد پژوهش و تحقیق قرار گرفته است، در آن تلاش شده که موضوع با تکیه بر آیات و روایات مورد بررسی قرار بگیرد. و هدف آن بررسی تحلیل شبکه مفهومی صبر و شیوه‌های به کارگیری صبر مبلغ در سلوک اجتماعی او و تأثیرات آن بر تبلیغ است. برای دستیابی به این هدف از روش تحلیلی- توصیفی استفاده شده است. این پایان‌نامه شامل چهار فصل است، ابتدا صبر و تبلیغ را به لحاظ لغوی و اصطلاحی تعریف می‌کند، آنچه که از پژوهش حاضر به دست آمد، صبر به معنای به معنای بازداشتن نفس از آنچه که عقل و دین، آن را باز داشته است و تبلیغ، رساندن پیام به دیگری از طریق برقراری ارتباط به منظور ایجاد دگرگونی در بینش و رفتار او و بر سه عنصر اصلی پیام‌دهنده، پیام‌گیرنده و محتوای پیام مبتنی است. سپس تحلیل شبکه معنایی صبر را در سه مرحله: معناشناسی؛ میدان‌های معناشناسی؛ تحلیل متنی صبر؛ تبیین می‌نماید. و در ادامه به تبیین ابعاد فضیلت صبر و روش‌ها و راهبردهای رفتاری مبلغ در ایجاد و تبلیغ صبر را مورد بررسی قرار می‌دهد. در نهایت، از نتایج مهمی که در این تحقیق ذکر شده است، تحلیل شبکه مفهومی صبر و بررسی ارائه شیوه‌های راهبردی استفاده از صبر بود که عبارتند از: ۱- خودشناسی ۲- ایمان به قضا و قدر ۳- شناخت طبیعت زندگی دنیا ۴- یاری خواستن از خداوند ۵- زنده نگه داشتن خاطره قهرمانان صبر ۶- امید به جبران محرومیت ۷- امید قطعی به گشایش ۸- باور داشتن پاداش خداوندی بود. و سپس راهکارهایی اجرایی مبلغ برای انتقال صبر به مخاطب که در این خصوص بحث شده، حاصل اصلی این تحقیق بوده است.

واژگان کلیدی: صبر، تبلیغ، تحلیل شبکه معنایی، مبلغ، راهبرد

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مقدمه پژوهش.....
۲	۱-۱- مقدمه.....
۲	۲-۱- بیان مسئله.....
۳	۳-۱- پیشینه پژوهش.....
۴	۴-۱- پرسش های پژوهش.....
۴	۵-۱- فرضیه های پژوهش.....
۵	۶-۱- ضرورت پژوهش.....
۵	۷-۱- اهداف پژوهش.....
۵	۱-۷-۱- هدف اصلی.....
۵	۲-۷-۱- اهداف فرعی.....
۵	۸-۱- روش پژوهش.....
۶	۹-۱- ساختار پژوهش.....
۶	۱۰-۱- تعریف مفاهیم و اصطلاحات.....
۶	۱-۱۰-۱- معناشناسی.....
۷	۲-۱۰-۱- صبر.....
۹	۳-۱۰-۱- راهبرد.....
۹	۴-۱۰-۱- تبلیغ.....
۱۱	فصل دوم: مبانی و روش های تفصیلی پژوهش.....
۱۲	۱-۲- تحلیل شبکه معنایی صبر.....

۱۲۱-۱-۲-معناشناسی صبر
۱۴۲-۱-۲-میدان‌های معناشناسی صبر
۱۴۱-۲-۱-۲-واژه‌های متضاد صبر
۱۵۲-۲-۱-۲-واژه‌های مترادف نسبی صبر
۱۷۳-۲-۱-۲-واژه‌های ملازم
۲۰۳-۱-۲-تحلیل متنی صبر
۲۰۱-۳-۱-۲-مؤلفه‌های معنایی صبر
۲۱۲-۳-۱-۲-واژه‌های مشترک معنایی صبر
۳۰ فصل سوم: یافته‌های پژوهش
۳۱۱-۳-بخش اول: تبیین ابعاد فضیلت صبر
۳۱۱-۱-۳-ضرورت صبر
۳۲۲-۱-۳-فضیلت و اهمیت صبر
۳۷۳-۱-۳-انواع صبر
۳۷۱-۳-۱-۳-صبر از جهت مفهوم
۳۷۲-۳-۱-۳-صبر از جهت حکم
۳۸۳-۳-۱-۳-صبر از جهت موضوع
۴۳۴-۱-۳-عوامل ایجادکننده صبر
۴۴۱-۴-۱-۳-آگاهی از سرنوشت گذشتگان
۴۴۲-۴-۱-۳-آگاهی از قوانین و سنت‌های الهی
۴۵۳-۴-۱-۳-اراده قوی
۴۶۴-۴-۱-۳-استغفار

- ۳-۱-۴-۵- اعتقاد به معاد..... ۴۶
- ۳-۱-۴-۶- امتحان..... ۴۷
- ۳-۱-۴-۷- امید به امداد خدا..... ۴۸
- ۳-۱-۴-۸- ایمان..... ۴۸
- ۳-۱-۴-۹- توجّه به اسوه‌های صبر..... ۴۹
- ۳-۱-۴-۱۰- توجّه به عواقب بی‌صبری..... ۵۰
- ۳-۱-۴-۱۱- توجّه به فواید صبر..... ۵۰
- ۳-۱-۴-۱۲- یقین..... ۵۱
- ۳-۱-۵-۱- فواید صبور بودن..... ۵۱
- ۳-۱-۵-۱- آسان شدن سختی‌ها..... ۵۲
- ۳-۱-۵-۲- شادی دوام آور..... ۵۲
- ۳-۱-۵-۳- تبدیل مصیبت به نعمت..... ۵۲
- ۳-۱-۵-۴- بخشش گناهان..... ۵۳
- ۳-۱-۵-۵- پرورش روحانی..... ۵۳
- ۳-۱-۵-۶- بهبود روابط..... ۵۳
- ۳-۱-۵-۷- تربیت نفس..... ۵۴
- ۳-۱-۵-۸- محبت و دوستی با خدا..... ۵۴
- ۳-۱-۷- تغییر‌پذیری میزان صبر..... ۵۵
- ۳-۱-۸- نشانه‌های صابران..... ۵۷
- ۳-۱-۹- فضائل صابران..... ۶۱
- ۳-۱-۱۰- کارکردهای صبر در زندگی..... ۶۲

۳-۲-بخش دوم: روش‌ها و راهبردهای رفتاری مبلغ در ایجاد و تبلیغ صبر ۶۴

۳-۲-۱-صبر و شکیبایی راهکار انبیاء و زنان برگزیده..... ۶۴

۳-۲-۱-۱-حضرت نوح (علیه السلام)..... ۶۵

۳-۲-۱-۲-حضرت هود (علیه السلام)..... ۶۶

۳-۲-۱-۳-حضرت صالح (علیه السلام)..... ۶۶

۳-۲-۱-۴-حضرت ابراهیم (علیه السلام)..... ۶۷

۳-۲-۱-۵-حضرت اسماعیل (علیه السلام)..... ۶۸

۳-۲-۱-۶-حضرت لوط (علیه السلام)..... ۶۹

۳-۲-۱-۷-حضرت یعقوب (علیه السلام)..... ۶۹

۳-۲-۱-۸-حضرت یوسف (علیه السلام)..... ۷۰

۳-۲-۱-۹-حضرت ایوب (علیه السلام)..... ۷۳

۳-۲-۱-۱۰-حضرت موسی (علیه السلام)..... ۷۴

۳-۲-۱-۱۱-حضرت یونس (علیه السلام)..... ۷۵

۳-۲-۱-۱۲-حضرت عیسی (علیه السلام)..... ۷۶

۳-۲-۱-۱۳-حضرت زهرا (سلام الله علیها)..... ۷۸

۳-۲-۱-۱۴-حضرت زینب (سلام الله علیها)..... ۷۸

۳-۲-۱-۱۵-حضرت مریم..... ۸۰

۳-۲-۱-۱۶-یو کابد..... ۸۱

۳-۲-۱-۱۷-آسیه..... ۸۲

۳-۲-۱-۱۸-فضیلت صبر در احادیث معصومین (علیه السلام)..... ۸۳

۳-۲-۲-شیوه‌های پرورش صبر در افراد..... ۸۶

- ۳-۲-۱- استفاده از روش‌های تقویت تفکیکی رفتارهای رقیب ۸۶
- ۳-۲-۲- استفاده از روش‌های سرمشق‌گیری و همانندسازی با الگوهای صبر ۸۷
- ۳-۲-۳- استفاده از روش‌های تنش‌زدایی ۸۷
- ۳-۲-۴- استفاده از روش‌های خودآموزش دهی ۸۷
- ۳-۲-۵- تقویت رفتارهای صبورانه ۸۷
- ۳-۲-۳- شیوه‌های آموزش صبر در قرآن ۸۷
- ۳-۲-۱- دستور صریح ۸۷
- ۳-۲-۲- بیان آثار و فواید صبر ۸۸
- ۳-۲-۳- سفارش یکدیگر به صبر ۸۸
- ۳-۲-۴- ارائه الگو ۹۰
- ۳-۲-۴- فرآیند روان‌شناختی صبر ۹۲
- ۳-۲-۵- پایه‌های روان‌شناختی صبر ۹۴
- ۳-۲-۱- مشخص بودن هدف ۹۴
- ۳-۲-۲- ارزشمندی زندگی اخروی ۹۴
- ۳-۲-۳- دستیابی به پاداش‌های دنیوی و اخروی ۹۵
- ۳-۲-۴- ترس از عذاب جهنم ۹۷
- ۳-۲-۵- زهد و رهایی از هوس‌ها ۹۸
- ۳-۲-۶- لزوم انجام واجبات و ترک محرمات ۹۹
- ۳-۲-۷- موقتی بودن سختی‌ها ۱۰۰
- ۳-۲-۶- اثربخشی آموزش صبر بر سه فضیلت (شجاعت) (عدالت) (میانروی) ۱۰۱
- ۳-۲-۷- اثربخشی آموزش صبر بر اضطراب و افسردگی و شادی ۱۰۲

۱۰۴	۳-۲-۸-تحلیل مشکلات جامعه امروزی.....
۱۰۵	۳-۲-۸-۱-آسیب‌های اجتماعی.....
۱۰۶	۳-۲-۹-نقش مبلغ در جامعه امروزی.....
۱۱۵	۳-۲-۱۰-نقش عمل مبلغ در کارایی تبلیغ.....
۱۱۷	۳-۲-۱۰-۱-درک شرایط زمانی و مکانی تبلیغ.....
۱۱۸	۳-۲-۱۰-۲-تبلیغ و نحوه به کارگیری صبر.....
۱۱۹	۳-۲-۱۰-۳-آثار صبر در امر تبلیغ.....
۱۲۰	۳-۲-۱۱-آثار و نتایج صبر بر عملکرد مبلغ.....
۱۲۲	۳-۲-۱۲-راهکارهایی اجرایی مبلغ برای انتقال صبر به مخاطب.....
۱۲۷	فصل چهارم: نتیجه‌گیری و پیشنهاد.....
۱۲۸	۴-۱-مقدمه.....
۱۲۸	۴-۲-تحلیل بر اساس مبانی نظری، سؤال‌ها و فرضیه‌ها.....
۱۳۰	۴-۳-جمع‌بندی.....
۱۳۱	۴-۴-پیشنهاد‌های کاربردی.....
۱۳۲	۴-۵-پیشنهاد‌های جهت تحقیقات آینده.....
۱۳۳	منابع و مآخذ.....
۱۳۶	چکیده انگلیسی.....
۱۳۷	صفحه عنوان انگلیسی.....

فصل اول

۱-۱- مقدمه

صبر از واژه‌هایی هست که در قرآن با تعبیرات مختلف، آمده است. در ۴۵ سوره، ۹۳ آیه و ۱۰۳ بار تکرار شده است و هر کدام دارای محتوا مفاهیم بسیار زیبا و گسترده‌ای است.

در تعریف صبر آمده است: بازداشتن نفس از آنچه عقل و دین، آن را بازداشته است.

و مراد از واژه تبلیغ در این پژوهش، رسانیدن شرع و دین خدا به مردم است که در آیات متعدد از وظایف اصلی پیامبران شمرده شده است؛ مانند سوره مائده آیه ۵؛ رعد آیه ۴۰؛ نحل آیه ۳۵.

یکی از ویژگی‌های مبلغ بر اساس قرآن و روایات داشتن صبر در امر تبلیغ است.

باید دانست صبر یکی از صفاتی است که هم عقل آن را می‌ستاید و هم قرآن آن را مدح می‌کند؛ و به‌عنوان یکی از خصیصه‌های اخلاقی انسانی است که بدون آن گذر از مرحله دنیا به سختی انجام می‌پذیرد.

اگر انسان با مفهوم صبر آشنا نشود یا راه‌های تحصیل آن را نداند، نمی‌تواند در برابر مشکلات و ناملازمات زندگی دوام بیاورد و در اینجا است که احتمال قرار گرفتن در معرض اختلالات روانی افزایش یابد و حوادث و بحران‌های زندگی او را از ادامه زندگی ناامید کند و ترس از آینده را برای او به وجود آورد.

بنابراین، صبر است که با وجود تمام مشکلات و موانع، به انسان توانایی ادامه حیات پرنشاط را می‌دهد.

انسان در طول زندگی، ممکن است دچار مشکلات و خسارت‌های مادی، اجتماعی و معنوی شود؛ اما آنچه اهمیت دارد، چگونگی برخورد با این مشکلات است.

با دانستن ضرورت و اهمیت صبر و شیوه‌های پرورش صبر در برابر موقعیت‌ها مختلف و شیوه کسب آموزش آن با کمک قرآن، می‌توان به افراد کمک کرد تا در زندگی تسلیم مشکلات نشوند بلکه در برابر موانع مقاومت کنند و در رفع آن تلاش کنند.

۱-۲- بیان مسئله

این پژوهش پیرامون بررسی راهبردهای فضیلت اخلاقی صبر در ساحت‌های تبلیغ است؛ و طرح این موضوع برآمده از احساس نیاز در اجرایی کردن روش‌های مؤثر در ارتقاء سطح اثرگذاری صبر در تبلیغ است. تا با گذر از آن به چه اندازه به هدف اصلی ما که اثرگذاری حداکثری بر مخاطب است، می‌توان دست یافت. موضوع حائز اهمیت

در این نوشتار ارائه شیوه‌های راهبردی استفاده از صبر در برخورد با مخاطب و همچنین بررسی و عوامل و زمینه‌های این فضیلت در برخورد با مخاطب است.

۱-۳- پیشینه پژوهش

با شنیدن واژه صبر، ابعاد مختلفی پیرامون این اصطلاح مهم به ذهن متبادر می‌شود، مفاهیمی مانند مفهوم صبر و آثار، علائم، مراتب و عوامل در نهایت فضائل اخلاقی مرتبط که هر کدام دارای تعریف و شرح مفصلی در قرآن و سنت آمده است. این نوع نگاه و روش برداشت و تحلیل و ارتباط دهی مفاهیم نیز دارای اهمیت است.

تبلیغ نیز از آن دسته مفاهیمی هست که تعاریف و مسائل بسیاری دارد. تعریف، اهداف، روش، نتایج و آثار از جمله مفاهیمی است که در بررسی مفهوم تبلیغ ضروری به نظر می‌آید.

در زمینه صبر و تبلیغ، کتاب‌ها و پایان‌نامه‌های متعددی نوشته شده است، از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

کتاب‌ها: جامع الاحادیث صبر اثر علیرضا برازش، فصول مربوط به صبر در کتب میزان الحکمه، احوال السالکین، جامع السعادات و... در این زمینه نوشته شده است.

در موضوعات مرتبط صبر با تبلیغ اشاراتی از اهمیت صبر در تبلیغ در بعضی از کتب مانند:

۱- کتاب در آمدی بر روش‌های تبلیغی ائمه نوشته سید علیرضا واسعی و محمد شمس‌الدین فصل ۲ و ۵ مطرح شده است.

۲- کتاب تبلیغ و مبلغ اثر شهید مطهری در فصل ۱ به شیوه تبلیغ صحیح و عمیق اشاراتی نموده و توضیحاتی پیرامون نحوه عملیاتی کردن آن دارد.

و اما پایان‌نامه‌های که درباره این موضوع نوشته شده‌اند:

انواع صبر در دعوت به سوی خدا و زمینه‌های آن (پژوهشی قرآنی) اثر علاء کاظم حسنی؛ بررسی کارکرد صبر در تبلیغ حضوری با تکیه بر آیات و روایات اثر مجید هدایت‌شده و صبر در اخلاق اسلامی و عهدین اثر رقیه مختاری، نقش صبر در زندگی فردی و اجتماعی انسان از دیدگاه امام علی (ع) با تکیه بر نهج البلاغه اثر هما اسکندری طاسکوه، صبر ورع در عرفان اسلامی تا پایان قرن هفتم اثر اکرم ربیعی، حوزه معنایی صبر در قرآن کریم اثر سماء بابایی قرمز چشمه و... هست.

پس از بررسی‌های به‌عمل‌آمده تاکنون در سایت ایران داک تحقیقی جامع با عنوان (تحلیل شبکه مفهومی صبر و راهبردهای تبلیغی- تربیتی مبتنی بر آن) یافت نشد.

در این پژوهش اصل کلام مربوط به کاربردی و عملیاتی کردن این فضیلت، در ساحت تعاملات است. از آنجایی که بردباری و شکیبایی باید در زندگی یک مبلغ جریان داشته باشد تا در مسیر تربیت و تبلیغ پایدار بماند در این پژوهش سعی خواهد شد با توجه به منابع به افزایش بینش مبلغ و ارائه راهبردهای برای رویکرد صبر و شکیبایی با نظر داشتن بیشترین تأثیر در مخاطب و چطور می‌توان این صبر را بر مخاطب امروز انتقال داد پرداخته شود که قبلاً کار نشده است.

۱-۴- پرسش‌های پژوهش

سؤال اصلی:

شیوه‌های به‌کارگیری و تبلیغ صبر در سلوک اجتماعی (تعاملات با مخاطب تبلیغی) مبلغ با تکیه بر آیات و روایات کدام است و تأثیرات آن بر روش‌های تبلیغ چیست؟

سؤال‌های فرعی:

۱- ارتباط مفهوم صبر با تبلیغ با در نظر گرفتن آیات و روایات چیست؟

۲- روش‌های تأثیرگذاری صبر بر سلوک شخصی مبلغ از دیدگاه آیات و روایات چیست؟

۳- روش‌های انتقال مفهوم صبر چیست؟

۳- فضیلت اخلاقی صبر چه کاربردهایی در اثرگذاری تبلیغ دارد؟

۴- نتایج و فواید صبر در تبلیغ چیست؟

۱-۵- فرضیه‌های پژوهش

۱- صبر بر سلوک شخصی مبلغ تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم دارد.

۲- به نظر می‌رسد به‌کارگیری صبر در سلوک اجتماعی مبلغ تأثیراتی بر نتیجه تبلیغ آن دارد.

۳- صبر در تبلیغ نتایج مفیدی را به همراه دارد.

۱-۶- ضرورت پژوهش

بشر امروز در دنیایی زندگی می‌کند که از رویدادهای گوناگون اجتماعی، شغلی، خانوادگی، محیطی، شکست‌ها و... رنج می‌برد. این در حالی است که رفاه به‌دست آمده از پیشرفت فناوری، باعث افزایش روحیه راحت‌طلبی و کاهش ظرفیت تحمل می‌شود. در چنین موقعیتی، برخورداری از ویژگی صبر توان درونی بشر را ارتقا می‌دهد.

و یک مبلغ دینی، به‌جز فهم مفاهیم و مقدمات کار خود، باید تسلط به شیوه‌ها و ابزارهای انتقال مفاهیم را نیز در خود تقویت نماید.

و به دلیل این که تاکنون پژوهش‌های انجام گرفته صرفاً به بیان مفهوم شناسی صبر پرداخته و رویکرد کاربردی در آن‌ها دیده نمی‌شود و ما در این پژوهش بر آن هستیم به روش‌های راهبردی فضیلت اخلاقی صبر پردازیم.

۱-۷- اهداف تحقیق

۱-۷-۱- هدف اصلی

بررسی شیوه‌های به‌کارگیری صبر مبلغ در سلوک اجتماعی او و تأثیرات آن بر تبلیغ با تکیه بر آیات و روایات

۱-۷-۲- اهداف فرعی:

۱- بررسی واژه‌های هم‌معنای صبر در قرآن

۲- تأثیر صبر در عملکرد مبلغ و تأثیر آن بر نتایج تبلیغ

۳- روش‌های به‌کارگیری صبر به‌صورت کاربردی در تعاملات تبلیغی

۱-۸- روش پژوهش

این پژوهش به روش تحلیلی-توصیفی (کتابخانه‌ای) صورت می‌گیرد و با استفاده از آیات و روایات و احادیث که درباره موضوع آماده است انجام خواهد شد. عمده تحقیق درباره آیات درباره صبر و سپس سیره عملی پیامبر گرامی و ائمه اطهار و سخنان بزرگواران است و پس از آن لزوم اسوه‌گیری از آن‌هاست. ابزار گردآوری اطلاعات: کتاب‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها، نرم‌افزار جامع تفاسیر نور، نرم‌افزار جامع الاحادیث، کتابخانه آستان قدس رضوی، سایت‌های اینترنتی است.

۱-۹- ساختار پژوهش

این پژوهش شامل چهار فصل هست:

فصل اول: مقدمه پژوهش و مفاهیم و اصطلاحات

فصل دوم: تحلیل شبکه معنایی صبر

فصل سوم: یافته‌های پژوهش

در بخش اول: تبیین ابعاد فضیلت صبر، ضرورت صبر و اهمیت آن، فضیلت صبر در احادیث معصومین، انواع صبر و عوامل ایجادکننده صبر، فواید صبور بودن، تغییرپذیری میزان صبر، نشانه‌های صابران، فضائل صابران، کارکردهای صبر در زندگی.

بخش دوم: راهبردهای رفتاری مبلغ در ایجاد و تبلیغ صبر، صبر و شکیبایی راهکار انبیا و زنان برگزیده، شیوه‌های پرورش صبر در مبلغ، شیوه‌های آموزش صبر در قرآن، فرآیند روان‌شناختی صبر، پایه‌های روان‌شناختی صبر، اثربخشی صبر اثربخشی آموزش صبر بر سه فضیلت (شجاعت) (عدالت) (میانروی)، اثربخشی صبر اثربخشی آموزش صبر بر اضطراب و افسردگی و شادی، تحلیل مشکلات جامعه امروزی، آسیب‌های اجتماعی، نقش مبلغ در کارایی تبلیغ، درک شرایط زمانی و مکانی تبلیغ، تبلیغ و نحوه به کارگیری صبر، آثار صبر در امر تبلیغ، نقش مبلغ در جامعه امروزی، آثار نتایج صبر بر عملکرد مبلغ، راهکارهایی اجرایی مبلغ برای انتقال صبر به مخاطب.

فصل چهارم: مقدمه، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری، تحلیل بر اساس مبانی نظری، سؤال‌ها و فرضیه‌ها، ارائه

پیشنهاد‌های کاربردی، پیشنهادها جهت تحقیقات آینده.

امید است مورد خوشنودی الهی و نیز اساتید گرامی و تمام مخاطبان قرار گیرد.

۱-۱۰- تعریف مفاهیم و اصطلاحات

۱-۱۰-۱- معناسناسی

معناسناسی یکی از روش‌های نوین در مطالعات قرآنی است. در این روش با مطالعه علمی معنا، به استخراج معنای نهفته در متن و کشف لایه‌های معنایی آن می‌پردازیم.

به همین دلیل، معناسناسی از طرفی یک مفهوم کلیدی را به عناصر و مؤلفه‌های معنایی خود تجزیه می‌کند و از طرف دیگر، هر مفهوم کلیدی را با مفاهیم پیرامونی آن جمع‌آوری می‌کند تا تصویری کامل از آن ارائه نماید. ریشه‌شناسی واژه، توجه به مترادف‌ها و متضادهای یک واژه، بخشی از این تلاش‌هاست.^۱

^۱ حسینی، اعظم السادات، پیشنهاد الگویی بر متناسب‌سازی روش‌های معناسناسی در مطالعات قرآنی، کاوشی در پژوهش‌های زبان‌شناختی

قرآن کریم، ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۲، ص ۸۵

در تعریف شبکه مفهومی می‌توان گفت، شبکه مفهومی به این معناست که چند مفهوم را که با یکدیگر مرتبط هستند و متأثر از هم می‌باشند به هم متصل کنیم.

۱-۱۰-۲- صبر

صبر در لغت

در زبان فارسی، برابر واژه صبر، شکیبایی و بردباری و خود کلمه صبر آمده است. صبر از واژگان اصیل عربی است و در لغت عرب به معنای خویشنداری، حبس و در تنگنا و محدودیت قرار دادن است.^۲

اما برخی دیگر صبر را، بازداشتن نفس از اظهار بی‌تابی و بی‌قراری دانسته‌اند.^۳

و معادل فارسی آن، شکیبایی و پایداری است و اسم فاعل آن «صابر» و صیغه مبالغه آن «صَبَّار» و «صَبَّیر» و «صَبَّور» است که در حالت مؤنث نیز همان «صَبَّور» یعنی بدون تاء تأنیث به کار می‌رود و جمع آن «صَبَّیر» هست. راغب اصفهانی در مفردات خود می‌گوید، لغت «صَبَّیر» در اصل به معنای حبس و امساک و نگه‌داشتن در تنگنا و محدودیت است.^۴

و برای این که معنای لغوی صبر روشن‌تر شود، مفهوم متضاد آن را هم نیز بیان می‌کنیم: متضاد صبر، جزع است، الصبر: ضد الجزع.^۵

پس می‌توان چنین نتیجه گرفت، منظور از صبر در لغت، نگه‌داشتن و حبس و این حبس یا نگه‌داری، در صورتی محقق خواهد شد که جزی صورت نگیرد.^۶

صبر در اصطلاح

به‌طور کلی، صبر در موارد مختلف به‌کاربرده شده است، صبر عبارت از: شکیبایی و خودداری نفس بر آنچه را که عقل و شرع حکم می‌کند و آن را می‌طلبد یا آنچه را که عقل و شرع، خودداری نفس از آن را اقتضاء می‌کند، پس صبر و شکیبایی لفظ عامی است و چه‌بسا برحسب اختلاف مورد، اسامی مختلفی داشته باشد:

^۲ حسینی زبیدی واسطی، سید مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، محقق علی شیری، ج ۷، ص ۷۱.

^۳ جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیة، محقق احمد عبد الغفور عطار، ج ۲، ص ۷۰۶.

^۴ بابایی قرمز چشمه، سماء، حوزه معنایی صبر در قرآن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء (س)، تیر ۱۳۹۲، ص ۱۳.

^۵ مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۴، ص ۲۶.

^۶ امیری، حسین، مفهوم شناسی صبر در اسلام و معادل‌یابی آن در روان‌شناسی، فصلنامه معرفت، ۱۹۲، آذر ۱۳۹۲، ص ۱۷.